

Rübabə SİRİNOVA

Fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu

E-mail: rubaba.sirinova@mail.ru

<https://doi.org/10.59849/2309-7949.2025.1.130>

AŞIQ POEZİYASININ TANINMIŞ SİMASI - DƏDƏ ŞƏMŞİR

Qədim köklərə malik olan Azərbaycan aşığı sənəti ənənələrinin davam etdirilməsi və zənginləşdirilməsində Aşiq Şəmşirin böyük əməyi vardır.

Heydər Əliyev

Açar sözlər: Dədə Şəmşir, aşiq, saz, əsərlər, şeirlər

Summary

Rubaba Shirinova

Dede Shamshir is a well-known representative of ashug poetry

Dede Shamshir is one of the most famous representatives of Azerbaijani Ashug poetry of the XX century. Ashug Shamshir was born on March 15, 1893 in the village of Demirchidam, Kelbajar district, in the family of an outstanding artist and poet Gurban. In 1903, he moved to the village of Agdaban, Kelbajar district, where he lived until the end of his life.

Dede Shamshir is a descendant of Miskin Abdal. His first teacher was his father, the poet Kurban. He received his first skill lessons from his father. Subsequently, his acquaintance with his Dede Alesker had a great influence on his work. In Azerbaijan, the Dede Shamshir was glorified by Samad Vurgun.

Musicologist Amina Eldarovna for the first time translated 75 songs performed by Ashug Shamshir to the tape. Some of the recordings now stored in the Gold Fund of the Azerbaijan State Radio were written in 1958 by Amina Khanum. Ashug Shamshir's first book entitled "Poems" was published in 1959 by the publishing house "Academy". Later, at intervals, the author publishes such books as "Goshmalar", "Selected works", "Mountain Weather", "Poems", "Instructions".

Ashug Shamshir died in 1980 at the age of 87. During the occupation of Kelbajar by Armenia, his grave in Agdaban was destroyed.

Key words: Dede Shamshir, ashug, music, works, poems

Резюме

Рубаба Ширинова

Деде Шамшир - известный представитель ашугской поэзии

Деде Шамшир один из самых известных представителей Азербайджанской ашугской поэзии XX века. Ашуг Шамшир родился 15 марта 1893 года в селе Демирчидам Кельбаджарского района, в семье выдающегося художника и поэта Гурбана. В 1903 году переехал в село Агдабан Кельбаджарского района, где прожил до конца жизни.

Деде Шамшир потомок Мискина Абдала. Его первым учителем был его отец - поэт Курбан. Он получил первые уроки мастерства у отца. Впоследствии его знакомство с Дедом Алескером оказало большое влияние на его творчество. В Азербайджане Деде Шамшира, прославил Самед Вургун.

Музыковед Амина Эльдарова впервые перевела на ленту 75 песен в исполнении Ашуга Шамшира. Некоторые записи, ныне хранящиеся в Золотом фонде Азербайджанского государственного радио были написаны в 1958 году со стороны Амины ханум. Первая кни-

га ашуга Шамшира под названием “Стихи” вышла в 1959 году издательством “Академия”. Позже, с интервалами, автор издает такие книги как «Гошмалар», «Избранные произведения», «Горная погода», «Стихи», «Наставления».

Ашуг Шамшир скончался в 1980 году в возрасте 87 лет. В период оккупации Арменией Кельбаджар его могила в Агдабане была разрушена.

Ключевые слова: Деде Шамшир, ашуг, музыка, произведения, стихи

Saz bizim ən qədim musiqi alətimiz, milli varlığımızın təsdiqidir. Saz, aşığı yaradıcılığı özündə milli-mədəni dəyərləri ehtiva edən zəngin və Azərbaycan xalqı üçün səciyyəvi mədəniyyət hadisəsidir, bizim şərəfli tariximizdir. Özündə poeziya, musiqi və ifaçılığı birləşdirən aşığı sənəti həm də xalqın fəlsəfi mədəniyyətinin formalaşdığı xüsusi bədii təfəkkür sahəsidir. Ustad aşığılar təkcə sazda çalib-oxumaqla kifayətlənməyib, həm də özləri aşığı şeirinin müxtəlif şəkillərində söz qoşaraq insanın mənəvi dəyərlərini, əməllərini tərənnüm ediblər, əsas mövzuları da məhəbbət və təbiət gözəlliyi, tarixi qəhrəmanlarımız, bir sözlə, insan və onun əməlləri olub. Aşığı sənəti, aşığı poeziyası daim böyük humanist ideyalara xidmət edib, mənəvi dəyərlər yüksək bədii sənət dili ilə ifadə olunaraq mükəmməl estetik təqdimatla cəmiyyətə çatdırılıb. Aşığılıq sənəti, aşığı poeziyası həm də dünyanın poetik dərkini ifadə forması kimi özünü təsdiq edib. XX əsrdə bu ənənəni öz yaradıcılığında davam və inkişaf etdirən böyük ustad sənətkarlarımızdan biri də öz sələfləri kimi, sağlığında klassikləşən, aşığı sənətini inkişaf etdirən, Göyçə-Kəlbəcər aşığı mühitinin inkişafında müstəsna xidmətləri olan Dədə Şəmşirdir. Təsədüfi deyil ki, professor Qəzənfər Paşayev onu “ozan-aşığı sənətinin memarlarından biri” adlandırır, Əməkdar elm xadimi, professor Məhərrəm Qasımlı isə yazır: “Aşığı şeirinin əksər şəkillərindən (qoşma, gəraylı, tənəis, divani, müxəmməs və s.) böyük məharətlə istifadə edən görkəmli sənətkar (Aşığı Şəmşir – M.Q.) sözün çəkisinə xüsusi diqqət yetirən, hər misraya, hər kəlməyə zərgər dəqiqliyi ilə yanaşan bir sərraf idi”. XX əsrdə Azərbaycan aşığı sənətinin inkişafında böyük xidmətləri olmuş Aşığı Şəmşir – Dədə Şəmşir həm də böyük söz adamı olub (1, 22).

Dədə Şəmşir XX əsr Azərbaycan aşığı poeziyasının ən tanınmış simalarındandır. Onun həyatı xalqının həyatına bağlı olub, öz həyatını elin həyatından kənardə təsəvvür etməyib. Bu cəhətdən Şəmşirin şəxsi mənəvi dünyası, bioqrafiyası böyük maraq doğurub:

Sevgi-məhəbbətin pərvanəsiyəm,
Bir ala gözlünün divanəsiyəm,
Şəmşirəm, Qurbanın nişanəsiyəm,
Böyük aşığıların dəftəriyəm mən (2, 76).

Dədə Şəmşir 1893-cü il mart ayının 15-də yurdumuzun dilbər guşələrindən biri olan Kəlbəcər rayonunun Dəmirçidam kəndində el sənətkarı Aşığı Qurbanın ailəsində anadan olmuşdu:

Min səkkiz yüz doxsan ucdə anadan,
Olmuşam, bu qədər yaşım var mənim.
Murov, Qoşqar, Kəpəz, Dəlidağ,
Məskənim olubdu bu dağlar mənim (3, 129; 4, 18).

1903-cü ildə Kəlbəcərin Ağdaban kəndinə köçüb, orada əbədilik yurd salmışdır. Dədə Şəmşir Göyçə mahalının Sarıyaqub kəndində anadan olan, ulu babası Miskin Abdal nəslindəndir. Şəmşir poeziyasının ikinci qaynağı isə atası Ağdabanlı Qurbanın öz yaradıcılığı, erkəntanış olduğu klassik ədəbiyyatımız və xalq poeziya-mızdır:

Eşit bu kəlməmi, süxəndan ata,
Ey ağıl dəryası, ey ümman ata.
Ruhuna olmuşam duaxan, ata,
Bu Şəmşirdi - yadigarı Qurbanın (5, 136).

Azərbaycan və fars dillərini mükəmməl bilən, eləcə də Şərq klassiklərinin şeirlərini mütaliə edən Qurban, dövrünün sənətkarları arasında böyük nüfuz sahibi idi. Xüsusilə Aşıq Ələsgər onun savadına, bilik və bacarığına yüksək qiymət verirdi. Bir- birlərinə yaxın dost olan bu el sənətkarları tez-tez görüşürdülər.

Görüş məclisləri çox zaman Ağdaban kəndindəki Təkarmudun dibindən çıxan bulağın üstündə olurdu. Sonralar bu “Qurban bulağı” məclisi kimi formalaşdı. Aşıq Şəmşirin ilk ustadı da məhz atası Aşıq Qurban və Aşıq Ələsgər olub: Böyük tacidarım, kamil sənətkar, Sənsən mənim pak ustadım, Ələsgər. Yadımdan çıxarsa yazdığın əşar, Qopar o gün qiyamatım, Ələsgər (6, 91).

Aşıq Şəmşir sonradan onların yaratdığı “Qurban bulağı” ədəbi məclisinin gənc və fəal üzvünə çevrilmişdi. Tez bir zamanda ozan – aşıq sənətində “Dədə” adını qazanmış bu ifaçı aşıq, həm də geniş yaradıcılıq imkanlarına malik şair kimi də xalq içərisində, ədəbi mühitində şan-şöhrət sahibi olmuşdu. Dədə Şəmşirin ilk kitabı 1959 cu ildə “Akademiya” nəşriyyatı tərəfindən çap edilib.

Sonralar müəyyən fasilələrlə “Qoşmalar”, “Seçilmiş əsərləri”, “Dağ havası”, “Şeirlər” kitabları çıxıb. “Aşıq ürəkli şair, şair ürəkli Aşıq Şəmşir” (Osman Sarıvəlli), “Saxla izimi dünya” (Məmməd Aslan) “Öyüdlər” (Məhərrəm Qasımlı), “Dədə Şəmşir yaddaşlarda” (Qənbər Şəmşiroğlu), “Axtarıb Şəmşiri görmək istəsən” (Qənbər Şəmşiroğlu) və başqa kitablar ustadın yaradıcılıq irsindən bəhs edən dəyərli nəşrlərdir (8, 21).

Musiqişünas Əminə Eldarova ilk dəfə Aşıq Şəmşirin ifasında 75 aşıq havasını lentə köçürüb (7, 45). İndi Azərbaycan Dövlət Radiosunun Qızıl Fondunda mühafizə olunan bəzi lent yazıları aşığın Əminə xanım tərəfindən 1958-ci ildə yazılan saz havalarıdır.

Dədə Şəmşirin Çayqovuşanda öz əli ilə tikib ucaltdığı evin qapısını açanda “Yeddiqardaş” dağının beşinci zirvəsi aydın görünürdü. O, buranı çoxdan son mənzil üçün gözaltı etmişdi. Dədə Şəmşir 1980- ci ildə dünyasını dəyişəndə vəsiyyətinə görə burada dəfn olunmuşdu.

Oğlu Qənbər Şəmşiroğlu onun xatirəsinə başqa şeirlərlə bərabər, bu nisgilli misraları qələmə alıb:

Qaldın zirvəsində “Yeddi qardaş”ın,
İndi düyünlənib çatılır qaşın.

Saçın qapqaraydı - ağardı başın,
Səni tərək elədik, qərrib qalmısan...(9, 21.)

Dədə Şəmşir saz-söz sənəti ilə yanaşı, həm də 1927-ci ildə ailə qurduğu, sonralar onunla 53 il ömür sürən sevimli Güllüsünə dərin hisslər bəsləyən həyat yoldaşı idi:

Sən ey güldən gözəl, alagöz pərim,
Gözlərin cənnəti – rizvana dəyər.
Mənim fikrim, zikrim, dildə əzbərim,
Bir tərifin neçə dastana dəyər... (5, 241)

Saz-söz sənətinin inkişafındakı böyük xidmətlərinə görə 1964-cü ildə, anadan olmasının 70 illiyi münasibətilə Aşıq Şəmşir Əməkdar incəsənət xadimi fəxri adına layiq görüldü. Bundan başqa, "Şərəf nişanı" ordeni və "Əməkdə fərqlənməyə görə" medalı ilə təltif edilib. 1957-ci ildən Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü olub.

Ulu öndər Heydər Əliyev Dədə Şəmşirin 110 illik yubileyinin ölkəmizdə keçirilməsi haqqında Sərəncam imzalayaraq onun irsini yüksək qiymətləndirmişdi:

"Qədim köklərə malik olan Azərbaycan aşıq sənəti ənənələrinin davam etdirilməsi və zənginləşdirilməsində Aşıq Şəmşirin böyük əməyi vardır. Ömrünün 60 ilini öz sənəti ilə xalqa xidmətə həsr edən el şairi aşıq şeirinin ən müxtəlif formalarında gözəl sənət nümunələri yaratmış, canlı həyat lövhələri ilə dolu əsərlərində doğma xalqın fikri və duyğularını yüksək sənətkarlıqla ifadə etmişdir. Şifahi xalq mədəniyyətimizin dərin bilicisi, mahir dastan ifaçısı kimi tanınan söz ustasının bədii yaradıcılığında Azərbaycan təbiətinin gözəllikləri, Vətən sevgisi, torpağa bağlılıq başlıca motivlərdir. Ustad aşığın yaradıcılığı öz qaynağını xalqımızın milli-mənəvi dəyərlərini tərənnüm edən zəngin saz və söz xəzinəsindən, klassik sənətkarlarımızın bədii irsindən alır" (8, 21).

Sərəncamla Göygöl rayonundakı yeddiillik uşaq musiqi məktəbinə və rayondakı küçələrin birinə Aşıq Şəmşirin adı verildi, həmçinin, həmin rayonda büstü ucaldıldı.

15 il sonra Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Aşıq Şəmşirin 125 illiyinin qeyd edilməsi haqqında 2 aprel 2018-ci il tarixli sərəncam imzaladı ki, bu da Aşıq Şəmşir ocağına, bütövlükdə isə Azərbaycan aşıq sənətinə göstərilən diqqət və qayğının bariz nümunəsidir. Bu sərəncama uyğun olaraq respublikamızın şəhər və rayonlarında silsilə tədbirlər keçirildi. Qazax rayonunun mərkəzində Aşıq Şəmşirin 125 illik yubileyi ilə bağlı Dədə Şəmşirin və Dədə Ələsgərin büstü ucaldıldı.

2018-ci ildə Azərbaycan Aşıqlar Birliyinin və "Aşıq Şəmşir" Mədəniyyət Ocağı İctimai Birliyinin təşkilatçılığı ilə Dədə Şəmşirin anadan olmasının 125 illiyi münasibətilə "Dədə Şəmşir ərməğanı" kitabı və sənətkarın səs yazılarından ibarət disk işıq üzünə gəldi.

2018-ci ildə Folklor İnstitutunun təşkilatçılığı ilə bu qurumun nəzdində Xalq musiqi irsi və dastançılıq ənənələri üzrə UNESCO "Aşıq Şəmşir" kafedrasının yaranması və fəaliyyət perspektivlərinin müzakirəsi ilə bağlı onlayn dəyirmi masa

keçirilib. Tədbirdə akademik Muxtar İmanov respublikanın müvafiq dövlət qurumlarının UNESCO ilə sıx əməkdaşlıq etdiyini və bu əməkdaşlığın yüksək səviyyədə olmasında Azərbaycanın Birinci vitse-prezidenti, UNESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyevanın müstəsna xidmətlərinin olduğunu qeyd edib. Akademik vurğulayıb ki, son illər ərzində Azərbaycan mədəniyyətinə məxsus nümunələr UNESCO-nun qorunan maddi və qeyri-maddi mədəni irs siyahılarına daxil edilib. “Aşıq Şəmşir” kafedrasının yaranması Azərbaycan–UNESCO əməkdaşlığının növbəti bəhrəsidir: “UNESCO-da dastançılıq ənənəsi üzrə dünyada ilk kafedra olan “Aşıq Şəmşir” kafedrasına Azərbaycanda və dünyanın müxtəlif ölkələrində fəaliyyət göstərən 40-a yaxın elm və mədəniyyət qurumlarından müsbət rəy alınıb. Bunların sırasında Azərbaycan, Türkiyə, Gürcüstan, Qazaxıstan, Almaniya, Misir, Tunis və s. ölkələrin qurumları var”.

Kafedranın adına aydınlıq gətirən M.İmanov bildirib ki, Aşıq Şəmşir görkəmli el sənətkarıdır və klassik aşıq sənəti ilə çağdaş aşıq sənəti arasında mənəvi körpü olan böyük xalq ozanıdır. Bu sənətkarın irsi Aşıq Şəmşir Mədəniyyət Ocağı İctimai Birliyinin səmərəli fəaliyyəti sayəsində UNESCO səviyyəsində tanınır və qəbul olunur. Kafedranın “Aşıq Şəmşir” adlanmasının digər səbəbi isə Qarabağı Azərbaycanın mədəniyyət mərkəzlərindən biri kimi öyrənmək və dünyada təbliğ etmək məqsədi daşıyır.

Tədbirdə çıxış edən akademik İsa Həbibbəyli kafedranın yaranması münasibətilə müəssisənin kollektivini və elmi ictimaiyyəti təbrik edib, bunu önəmli mədəni hadisə kimi qiymətləndirmişdir.

Milli Məclisin Mədəniyyət komitəsinin sədri, mərhum deputat Qənirə Paşayeva qədim köklərə malik Azərbaycan aşıq sənəti ənənələrinin davam etdirilməsi və zənginləşdirilməsində Aşıq Şəmşirin rolundan bəhs etmişdir. Bu kafedranın Azərbaycan xalq musiqisini, xalq dastanlarını, xüsusən Qarabağın şifahi xalq ədəbiyyatını və musiqisini, o cümlədən Aşıq Şəmşir irsini beynəlxalq səviyyədə tanıtmaya imkan yaradacaq bir mərkəz olacağına ümid bəslədiyini bildirmişdir.

Xarici İşlər Nazirliyinin xüsusi tapşırıqlar üzrə səfiri - UNESCO üzrə Milli Komissiyaın baş katibi Elnur Sultanov kafedranın Azərbaycanın xalq musiqisi və dastançılıq ənənələrinin dünyada tanıtılmasına və UNESCO kafedraları arasında əməkdaşlığa xidmət edəcəyini bildirib. O, dövlət siyasətinin prioritetlərinə cavab verən bir sıra yeni istiqamətlər üzrə UNESCO kafedralarının sayının artırılması çərçivəsində iş aparılmasının Milli Komissiyaın fəaliyyətində əhəmiyyət kəsb etdiyini vurğulayıb. Baş katib bu gün ölkəmizin UNESCO-nun etibarlı tərəfdaşına çevrildiyini bildirib, sözügedən qurumla əməkdaşlığımızın bütün sahələrdə genişləndirilməsində, təşkilatın ideya və məqsədlərinin təşviq edilməsində, eyni zamanda, mədəni irsimizin qorunması, tanıtılması və gələcək nəsillərə ötürülməsində Azərbaycanın Birinci vitse-prezidenti, Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti, UNESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyevanın müstəsna xidmətləri olduğunu vurğulayıb. UNESCO-nun “Bəşəriyyətin qeyri-maddi mədəni irsinin Repräsentativ Siyahısı”na daxil edilmiş “Azərbaycan muğamı” (2008), “Azərbaycan aşıq sənəti” (2009) və “Dədə Qorqud irsi: dastan mədəniyyəti, xalq nağılları

və musiqisi” (2018) nominasiyalarından danışan E.Sultanov yeni yaradılan kafedranın bu mövzuları özündə ehtiva etdiyini bildirib.

Sonra Aşıq Şəmşirin nəvəsi, “Aşıq Şəmşir” Mədəniyyət Ocağı İctimai Birliyinin sədri Cavid Qurbanov çıxış edərək kafedranın yaradılmasında əməyi olan hər kəsə, xüsusilə UNESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyevaya dərin minnətdarlığını bildirib.

Yığıncaqda, həmçinin Təhsil Nazirliyi yanında İctimai Şuranın sədri Şahlar Əsgərov, Azərbaycan Milli Konservatoriyasının rektoru Siyavuş Kərimi, “Aşıq Şəmşir” Mədəniyyət Ocağı İctimai Birliyinin UNESCO üzrə nümayəndəsi Fazil Qasimov, Azərbaycan Aşıqlar Birliyinin sədri, professor Məhərrəm Qasımlı, Folklor İnstitutunun şöbə müdirləri, professorlar Ramazan Qafarlı, Seyfəddin Rzasoy, UNESCO üzrə Türkiyə Milli Komissiyasının baş katibi Öcal Oğuz və Ege Universiteti Türk Dünyası Araşdırmaları İnstitutunun professoru Metin Ekici çıxış edərək Aşıq Şəmşir irsinin əhəmiyyətindən danışib, kafedranın yaradılmasını böyük elmi-mədəni hadisə kimi qiymətləndirib və Folklor İnstitutuna gələcək işlərində uğurlar arzulayıblar (9,23-24).

Erməni girovluğunda qalan görkəmli sənətkarın məzarı və doğma yurdu Kəlbəcər erməni əsarətindən dəmir iradə və dəmir yumruğa sahib Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyevin və rəşadətli oğullarımızın sayəsində 25 noyabr 2020-ci ildə azad edilmişdir.

Biz əminliklə deyə bilərik ki, Dədə Şəmşirin növbəti yubileyləri böyük sənətkarın doğma yurdunda qeyd olunacaq və Kəlbəcər rayonunda Aşıq Şəmşir məktəbinin yenidən onlarla saz-söz sərrafı yetişdirəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Nəbioğlu, M. Aşıq sənətimizin ulu ustadı / Ozan dünyası jurnalı. № 2(30), - 2018.
2. Aşıq Şəmşir Şerlər / - Bakı: - Yazıçı, 1980.
3. Aşıq Şəmşir. Dədə öyüdləri / Tərtib edən və ön sözün müəllifi: Şəmşiroğlu, Q. I cild. Bakı: “Elm və təhsil”, -2013.
4. İsayeva S. Aşıq Şəmşirin poetikası. “Elm və təhsil”, 2012.
5. Aşıq Şəmşir. Seçilmiş şerləri / - Bakı: -1971.
6. Aşıq Şəmşir. O Kürün, Arazın Tərtəriyəm mən.. Tərtibçi Qənbər Şəmşiroğlu. “Sabah” nəşriyyatı, Bakı-2004.
7. Eldarova Ə. Azərbaycan aşıq sənəti. Bakı: “Elm”, 1996.
8. Şirinova R. Dədə Şəmşir irsinin Beynəlxalq səviyyədə tanınması. Ozan dünyası jurnalı. № 1(33), 2021.
9. Qənbər Şəmşiroğlu. “Dədə” şeri. Ozan dünyası jurnalı. № 1(33), 2021.

